

УДК 331.556.4

Эргешбаев Уран Жумабекович
д.э.н., профессор
кафедра «Экономики предприятий и управления бизнесом»
Ошский государственный университет
г. Ош, просп. Абсамата Масалиева, 80
E: mail: uranbek65@mail.ru

Влияние денежных переводов трудовых мигрантов на социально-экономическое развитие Кыргызстана

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние финансовых потоков трудовой миграции, а точнее денежных переводов трудовых мигрантов, работающих за границей на социально-экономическое развитие Кыргызстана в современных условиях

Ключевые слова: трудовая миграция, трудовой рынок, денежные переводы, внешняя миграция, миграционная политика, пандемия.

Эргешбаев Уран Жумабекович

Эмгек мигранттарынын акча которууларынын Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасири

Аннотация. Макалада эмгек миграциясынын финансылык агымдарынын, тагыраагы чет өлкөлөрдө иштеген эмгек мигранттарынын акча которууларынын азыркы мезгилдеги Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасири талкууланат.

Ачык сөздөр: эмгек миграциясы, эмгек рыногу, акча котормолор, тышкы миграция, акча которуулар, миграциондук саясат, пандемия.

Ergeshbaev Uran Zh.

Influence of money transfers of labor migrants on the socio-economic development of Kyrgyzstan

Annotation. This article discusses the impact of financial flows of labor migration, or rather, remittances of labor migrants working abroad on the socio-economic development of Kyrgyzstan in modern conditions

Keywords: labor migration, labor market, money transfers, external migration, migration policy, pandemic.

Киришүү

Акыркы жылдары өлкөнүн калкынын тышкы эмгек миграциясы Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө чоң таасирин тийгизип жатат. Калктын эмгек миграциясы өтө чоң масштабга ээ болду.

Азыркы мезгилде, Мамлекеттик миграция кызматынын маалыматы боюнча: 2019-жылдын башында чет жакка иштегени кеткен кыргызстандыктардын саны 735 миң адамдан ашат жана алардын 640 миңи Россия Федерациясында катталган, андан тышкары алдын-ала маалыматтар боюнча, Кыргыз Республикасынын 60 миңге жакын жараны Казакстанда жана Түркияда иштешет.

Ал эми алыскы чет өлкөлөрдө (Европа, АКШ, Жакынкы Чыгыш, Азия) 20 миңден ашык жана 15 миң кыргызстандык Түштүк Кореяда иштеп жатышат. [5]

Эмгек миграциясынын көптөгөн оң жана терс натыйжалары бар. Массалык эмгек миграциясы Кыргызстандын эмгек рыногундагы чыңалууну жашоо деңгээлин жогорулатат. Ошол эле учурда, эмгек мигранттары көптөгөн көйгөйлөргө туш болушат, алар тез арада маалыматтык жана консультациялык колдоого, укуктук жана социалдык коргоого муктаж.

Бул макалада эмгек миграциясынын финансылык агымдарынын, тагыраагы, чет өлкөлөрдө иштеген эмгек мигранттарынын акча которууларынын Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасири талкууланат. Эмгек мигранттарынын Кыргызстанга акча которуулары чет өлкө валютасынын олуттуу булагы болуп саналат. Эмгек мигранттарынын кирешелери калктын жашоо деңгээлин жогорулатат, өлкөнүн төлөм балансын жакшыртат.

2019-жылдын январь-декабрь айларында Кыргызстанга акча которуулары 2 миллиард 192 миллион долларды түзгөн (жеке жактардын которуулары) жана бардык которуулардын 98% Орусиядан келген - 2 млрд 149 млн доллар, экинчи орунда АКШ - дээрлик 28 млн доллар, деп маалымдайт Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы. [6]

1. Жыйынтыктар жана талкуулоолор

Мигранттардын акча которуулары жашоо деңгээлин жогорулатууда маанилүү ролду ойнойт. Эмгек миграциясы жакырчылык менен күрөшүүнүн натыйжалуу жолу.

КМШ өлкөлөрүндө жүргүзүлгөн изилдөөлөргө ылайык, эмгек миграциясы тигил же бул деңгээлде мигрант үй чарбалардын үчтөн эки бөлүгүнүн жыргалчылыгын жакшыртты. Жыл сайын эмгек мигранттары тарабынан Кыргызстанга которулуучу каражаттар, көз карандысыз булактар боюнча, жүздөгөн миллион АКШ долларына бааланат.

Алардын көлөмү мамлекеттик бюджеттин киреше бөлүгүнө салыштырылат. Кыргызстан базар мамилелерине карай кадам шилтеди жана улантты, бул жерде кошумча жумуш менен камсыз кылуу оң ролду ойноду.

Көптөгөн кыргызстандык талдоочулар эмгек мигранттарынын которулушун кирешенин өсүшүнүн булактарынын бири катары белгилешет.

Акча которуулар ички рыноктогу жумушсуздуктун кесепетин азайтуу менен жакырчылыктын жалпы деңгээлине оң таасирин тийгизет жана бюджет аркылуу социалдык камсыздандыруунун жетишсиз көлөмүнө олуттуу кошумча болуп саналат.

Эмгек мигранттарынын мамлекетке акча которуулары расмий донордук жардамдан жана түздөн-түз чет өлкөлүк инвестициялардан ашып кетти.

Тышкы мигранттардын которуулары Кыргызстандын төлөм теңдеминин учурдагы эсебине оң таасирин тийгизет.

Мигранттардын акча которуулары мамлекеттин улуттук кирешесин көбөйтүүгө, чет элдик валюталардын агымын көбөйтүүгө жана улуттук жыйымдардын өсүшүнө өбөлгө түзөт.

Которуулар жарым-жартылай импортту каржылайт, бул төлөм балансынын кризисине жол бербейт. Которуулардын келип түшүүлөрү, ошондой эле жеке жана мамлекеттик капиталдардын кыймылы, экономикалык өнүгүү үчүн колдонулган чет өлкө валютасынын камдарын жана калктын аманаттарын көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Которуулардын жоктугу же алардын анча көп эместиги, ири финансылык тартыштыктын болушу учурдагы эсепте кескин айырмачылыкты жаратат жана бул Кыргызстанды чет өлкөлүк капиталга көз каранды кылат.

Акча которуулардын өсүшү күндөлүк эсептин тартыштыгын кыскартат, төлөм балансынын кризисинин мүмкүнчүлүгүн төмөндөтөт жана бул республикада натыйжалуу экономикалык реформаларды жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Эл аралык финансы институттарынын таасири мигранттардын которуулары менен кыскартылышы мүмкүн, бул кошумча валюта кирешелерин камсыз кылат жана Кыргызстанга улуттук экономиканын өзүн-өзү камсыздардыруу өнүгүү моделдерине өтүүгө мүмкүндүк берет.

Мигранттардын акча которуулары базарлардын ачыктыгынын жана экономиканын ички либералдашуусунун шартында чет элдик валютага болгон суроо-талаптын ордун толтурат, акча которуулары инфляцияны төмөндөтөт.

Мигранттардын акча которуулары мамлекетке чет өлкө валюталарынан келип түшүүсүнүн туруктуу булагы болуп саналат. Алар дүйнөлүк экономикалык кризистердин кесепеттерин жумшартат.

Чет өлкөлүк инвесторлор өз капиталын ыңгайлуу экономикалык кырдаалга жумшашат, ал эми мигранттар тарабынан өз мекенинде жашаган туугандарына жөнөтүлгөн акча которуулар мигранттар менен алардын үй-бүлөлөрүнүн ортосундагы милдеттенмелерден көз каранды, ошондуктан мамлекетке башка капиталдык агымдарга караганда трансферттер туруктуу агым болуп саналат.

Акча которуулардын экономикага тийгизген таасири калктын сакталуу тенденциясына көз каранды. Которууларды алган үй-бүлөөлөр башка үй-бүлөөлөргө караганда үнөмдөөгө көбүрөөк умтулушат, демек, которуулар калктын жыйымдарын көбөйтүү менен экономикалык өнүгүүгө олуттуу салым кошо алат.

Калктын жыйымдарын жандандыруучу банктык тармактын өнүгүшү мигранттардын акча которууларын үнөмдөп, аларды Кыргызстандын экономикасынын өнүгүүсүнө багыттап, натыйжада жакырчылыктын деңгээлин төмөндөтөт.

Миграция тобокелдиктерди айрып, каражаты катары колдонулат. Үй-бүлөнүн бюджетине келечектеги киреше менен камсыз кылуу үй-бүлө мүчөлөрүнүн көчүп кетүүгө түрткү берет. [3]

Тобокелдиктерди иликтоо миграция жана мигранттар үчүн маанилүү стимул болуп саналат. Мигрант зарыл учурда акча которуп, үй-бүлөөнүн кирешесин камсыздандыруучу ролун ойной алат. Которуулар Борбордук Азия өлкөлөрү үчүн көз карандысыз камсыздандыруу механизми болуп саналат, ал чет өлкөдө иштеп ашат.

Жалпысынан, өткөн жылы эмгек мигранттары Россиянын экономикасына 11 триллион рубль чегерди, бул ИДПнын 10,2 пайызын түзөт. Ошол эле учурда, Борбордук Азия өлкөлөрүнүн жарандары өз мекенине сегиз миллиарддан ашык доллар которушкан. [4]

Мигранттардын которуулары чакан бизнести каржылоо, чакан ишканаларды инвестициялоо каражаты болуп калышы мүмкүн.

Чет өлкөлөрдүн тажрыйбасынан көрүнүп тургандай, айыл чарбасында чакан ишканалардын үй-бүлөөлүк өндүрүштөн товардык өндүрүшкө өтүүгө каражаты жок жана бул көйгөйдү миграция, миграциялык которуулар аркылуу чечсе болот.

Мигранттардын ишмердүүлүгүнүн кеңейиши менен, түшүндүрүү иштери көптөгөн үй-бүлөлөрдүн гүлдөп өсүшүн натыйжалуу каражаты болуп калды. Үй-бүлөлөрдүн басымдуу бөлүгү миграция аркылуу иштеп, батир сатып алышып, өздөрү жана туугандары үчүн үй курушкан.

Алар жашап жаткан үйлөрүн капиталдык ремонт жасап, тургузуп алышты.

Жол киреше табуу үчүн алар автоунааларды сатып алышты, жаңы эмеректерди сатып алышты, көпчүлүгү заманбап керектөөчү электроника, радио жабдуулары, компьютерлерди сатып алышты.

Айрым мигранттар тапкан акчаларын өз бизнесине жумшашкан. Чыгуу кирешеси үй-бүлөнүн жашоосун өзгөртөт, анын мүчөлөрүнүн жашоо сапатын жогорулатат.

Ошентип, жакырчылык менен калктын миграциясынын ортосунда тыгыз байланыш бар. Жакырчылыктын деңгээли канчалык жогору болсо, калктын миграциялык активдүүлүгү ошончолук жогору болот.

Жакырчылык – Кыргызстан калкынын миграциясынын негизги “түрткү берүүчү” факторлорунун бири. Тышкы эмгек миграциясы Кыргызстандын экономикалык өсүшүнө жана жакырчылыктын төмөндөшүнө жакшы таасирин тийгизет деген корутундабыз

Бирок, азыркы мезгилде, акыркы коронавирус пандемиясындагы кырдаалдан улам, көптөгөн жарандар, анын ичинде эмгек мигранттары аялуу болушкан. Алар өз мекенине кайтып келе алышкан жок, эми Россияда киргизилген өзүн-өзү изоляция режиминен улам, каражат да чектелген.

Азыр Россияда канча эмгек мигранты бар экендигин айтуу кыйын. Эгерде алар карантиндин айынан киреше булагын жоготуп алышса, анда алар жаңы жумуш издеп жатышат - антпесе алар жашай алышпайт.

Тактап айтканда, элчиликтер айрым кесиптердеги адамдарга - куруучуларга, медайымдарга же жашылча сатуучуларга жардам көрсөтүшпөйт. Алар миграциядан жапа чеккен жарандарга, алардын ишине карабастан, жардам беришет. Эреже катары, биринчи кезекте, чет элдик өкүлчүлүктөр аялдарга, балдарга, карыларга жана майыптарга жардам берет.

Бүгүн Россия Федерациясында жүргөн мигранттардын көпчүлүгүнүн акчасы жок, тапкан акчасынын бардыгын үй-бүлөлөрүнө өткөрүп беришкен. Ошентип, айлык маянанын жоктугунан улам, алар миграциялык патент үчүн акы төлөй алышпайт же карантин учурунда өзүнчө обочолонуу үчүн турак-жайды ижарага алышат.

Мигранттардын өз турак жайы жок жана мамлекет жумушсуздук боюнча жөлөкпул төлөйт. Мындан тышкары, аларды полиция тоноп кеткен. Бүгүнкү күндө эмгек мигранттары аябай оор абалда.

Келечекте алардын тагдыры кандайча өрчүй тургандыгын айтуу мүмкүн эмес, алар дагы кете алышпайт. Чет элдиктер расизмдин жана бейкалыс пикирдин курмандыгы гана эмес, алар экономиканын басаңдашынан да жапа чегишет.

Бул, биринчи кезекте, акча табуу үчүн чет өлкөлөрдө калууга аргасыз болгон эмгек мигранттарына тиешелүү. Көбүнчө позицияларынан четтетилгендиктен, алдамчылардын, адам сатуучулардын жана башка кылмышкерлердин курмандыгы болуп калуу коркунучу жогору. COVID-19 менен болгон абал алардын абалын ого бетер курчутту.

Карантиндик жана тоңгон экономиканын шартында, мурун келгендердин эмгегин жигердүү колдонгон көптөгөн өлкөлөр азыр андан кантип арылууну билишпейт. Акчасыз, жумушсуз жана үйгө кайтууга мүмкүнчүлүк болбосо, мигранттар көбүнчө коронавирустун пандемиясына кабылышат.

Мисалы, жүздөгөн куруучулар вирусту жуктуруп алышкандан кийин, бийлик аларды кулатып, эмгек лагеринде он миңдеген башка жумушчулар андан ары өтүүгө укугу жок. Азыр бул аймак коронавирустун очогуна айланып кетиши мүмкүн.

Пандемиядан улам жумуштан кетирүү, биринчи кезекте, убактылуу визасы бар мигранттарга таасир этет. "Жумушчу күчүнүн дүйнө жүзү боюнча эркин кыймылдай албашы келечектеги глобалдык өндүрүшкө таасирин тийгизип, ошол эле учурда мигранттардын үй-бүлөлөрүн андан да чоң финансылык кризиске түртөт, бул өз кезегинде глобалдык теңсиздикти күчөтөт" деп белгилейт ал.

Эгерде жалпы коз жугуртсок, бул илдеттин кесепети дүйнөлүк экономиканын көпчүлүк бөлүгүндө чет элдик жумушчулар иштеген тармактарга таасирин тийгизди.

Бул адамдардын үйүнө акча жөнөтүүнү токтотушуна алып келет. Биздин өлкө жарандарынын чет өлкөдөн акча которууларына көз каранды. Мындай мамлекеттер жуздоп саналат, мунун баары дүйнө жүзүндө жакырчылыктын жана экономикалык теңсиздиктин масштабын күчөтөт.

Мындан тышкары, кээ бир өлкөлөр COVID-19 кризисин жеңгенден кийин дагы, киргизилген миграциялык чектөөлөрдү таштап кетиши мүмкүн деп кооптонууда.

Ошентип, алар алгач өз жарандарын жумуш менен камсыз кылууга, андан кийин гана чет элдиктерди тартууга аракет кылышат.

Чет өлкөдө иштөөнүн мыйзамдуу жолдорун кыскартуу мигранттардын маргиналдашуусуна коркунуч жаратат.

Натыйжада, алар барган сайын мафияга жана аткезчилерге кайрылышат, кылмыштарды жасашат, ошону менен уюшкан кылмыштуу топтордун көмүскө бизнесине көмөктөшөт.

Качкындар жана жер которгон адамдар үчүн, COVID-19 пандемиясынын кесепети алар үчүн андан да каргашалуу болушу мүмкүн.

Коронавирусту камтыган санитардык чаралар дүйнөлүк экономикалык төмөндөөгө алып келди.

Тыянак

Карантиндик жана тоңгон экономиканын шартында, мурун келгендердин эмгегин жигердүү колдонгон көптөгөн өлкөлөр азыр андан кантип арылууну билишпейт. Акчасыз, жумушсуз жана үйгө кайтууга мүмкүнчүлүк болбосо, мигранттар көбүнчө коронавирустун пандемиясына кабылышат.

Эл аралык Валюта Фондунун божомолу боюнча, глобалдык экономика 2020-жылы 3% га төмөндөйт. Дүйнөлүк банктын маалыматы боюнча, пандемия жана анын кесепеттери 40 миллиондон 60 миллионго чейин адамды жакырчылыкка учуратат.

Мисалы, божомолдор боюнча апрель айында мигранттардын мекенине которууларынын кыскарышы 50% га же андан ашыкка төмөндөшү мүмкүн, анткени Россияда кризистен чыгуу үчүн акча керек болот.

Ошентип, азыр биздин мамлекет өтө оор тандоонун алдында турат. Пандемия менен күрөшүү үчүн эмне кылуу керек жана шок болгон экономиканы эмне кылуу керек, коронавирустун кырдаалына көңүл буруу керек.

Карантинден чыгуу акырындык менен ойлонушу керек. Кытайдын жана башка өлкөлөрдүн тажрыйбасын колдонуу зарыл.

Негизги экономикалык өнөктөштөрүбүз жана биздин коңшулардын аймагындагы кырдаалды терең изилдөө керек, тышкы эмгек миграциясында жургон мекендештерибиздин келечегин ойлононушубуз керек.

Пандемияны жеңгенден кийин, тышкы эмгек миграциясы экономикалык иштин келечектүү багыты болуп саналып келе берет. Бул узак мөөнөткө келечекте Кыргызстандын финансы, эмгек жана социалдык тармактарына күчтүү таасирин тийгизген корунуш.

Азыркы мезгилде эмгек өлкөнүн экспорту жана өлкөгө түшүүчү кирешелеринин эң маанилүү статьяларынын бири болгону менен, коронавирусту жеңгенден кийин эмгек рыногу озгоруп жана жаны адистиктерге талап кучойт. Коронавирустук инфекция пандемиясы жана ага байланыштуу бардык нерсе миграция чөйрөсүндөгү көйгөйлөрдү аныктады.

Демек, өлкөдөн тышкары жайгашкан эмгек мигранттарынын Кыргызстандын жыргалчылыгын жакшыртууга кошкон олуттуу салымы расмий түрдө таанылганы менен, эмгек мигранттарынын укуктары жана социалдык кепилдиктери тууралы мамлекеттин алдында олуттуу иштери бар экени жана акыркы корунуштун алкагыда, аны тез арада чечүү маселеси турат.

Колдонулган адабияттар:

1. Эргешбаев У.Ж., Момбекова Г.Б. Влияние денежных переводов трудовых мигрантов на социально-экономическое развитие Кыргызстана [Текст] / У.Ж.Эргешбаев, Г.Б. Момбекова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук- 2016.- № 2. - с.114-117
2. Эргешбаев У.Ж., Максыева Б.Т. Влияние миграции на экономическое развитие региона [Текст] / У.Ж.Эргешбаев, Б.Т.Макыева// Вестник Кыргызско-Российского славянского университета -2016. Т. 16. - № 2. – с. 161-163

3. Эргешбаев У.Ж., Максытова Б.Т., Ешенова С.Е. Современная миграция населения Кыргызстана и ее социально-экономические последствия [Текст]/ У.Ж.Эргешбаев и др.// Вестник Кыргызско-Российского славянского университета – 2016. Т. 16. - № 2. – с. 96-98
4. Волох В.А. Трудовая миграция в России вовремя и сразу после пандемии [Текст] /В.А. Волохов// Газета КАРТ БЛАНШ, http://www.ng.ru/kartblansh/2020-04-16/3_7846_kartblansh.html
5. <https://www.akchabar.kg>
6. <https://www.Nbkr>

УДК 336.1

Анвар уулу Жантай
магистрант
Институт экономики и менеджмента
Кыргызский государственный
университет им. И. Арабаева
г. Бишкек, ул. Раззакова 51А
E-mail: zhantai.anvar@gmail.com

Роль финансового анализа в повышении эффективности деятельности предприятия

Аннотация. Управление финансами является важнейшей сферой деятельности любого субъекта социально-рыночного хозяйства, ведущего производственно-коммерческую деятельность. Изменение технологии производства, выход на новые рынки, расширение или свертывание объемов выпуска продукции основываются на глубоких финансовых расчетах, на стратегии привлечения, распределения, перераспределения и инвестирования финансовых ресурсов.

Ключевые слова: финансы, производство, финансовые расчеты, инвестирование финансовых ресурсов.

Anwar Uulu Zhantai

The role of financial analysis in increasing enterprise performance

Abstract. Financial management is the most important area of activity of any subject of market economy entity, involving in industrial and commercial activities. Changing production technology, entering new markets, expanding or curtailing production volumes are based on deep financial calculations, on strategies for attracting, distributing, redistributing and investing financial resources.

Key words: finance, manufacturing, financial calculations, investing financial resources.